Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 004
ANIQ FANLAR

KASABA UYUSHMALARI FAOLIYATINI BAHOLASHDA KPI VA RAQAMLI MONITORING TIZIMIDAN FOYDALANISH

Темуржон Нуралиев*
✉ tima4184@gmail.com

ANNOTATSIYA

Tezisda kasaba uyushmalari faoliyatini natijaga yo'naltirilgan ko'rsatkichlar asosida baholash va raqamli monitoring qilish masalalari yoritilgan. Huquqiy himoya, ijtimoiy sheriklik, a'zolar ishtiroki, ochiqlik hamda resurs samaradorligini qamrab oluvchi KPI tizimi taklif etilib, ko'rsatkichlarni normallashtirish va integral bahoga birlashtirish tartibi asoslangan. Raqamli monitoring panelining ma'lumot manbalari, boshqaruv sikli va baholash natijalariga muvofiq tuzatish choralarini belgilash mexanizmi bayon qilingan.

Kalit so'zlar

kasaba uyushmasi, KPI, faoliyat samaradorligi, raqamli monitoring, integrallashgan baholash, ijtimoiy sheriklik, boshqaruv qarori.

DOI: 10.5281/zenodo.21743021

KIRISH

Zamonaviy mehnat munosabatlarida kasaba uyushmalarining roli faqat ommaviy tadbirlar tashkil etish yoki moddiy yordam ko'rsatish bilan cheklanmaydi. Ularning asosiy vazifasi xodimlarning mehnat va ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarini himoya qilish, jamoa shartnomalari ijrosini nazorat qilish, ijtimoiy sheriklikni rivojlantirish hamda a'zolar manfaatlarini boshqaruv qarorlarida ifodalashdan iborat. Shu sababli faoliyat natijalarini baholashda bajarilgan ishlar sonidan tashqari, ushbu ishlarning xodimlar holatiga ko'rsatgan ta'sirini ham o'lchash zarur.

O'zbekiston Respublikasining "Kasaba uyushmalari to'g'risida"gi Qonuni kasaba uyushmalarining ochiqligi, a'zolar oldidagi hisobdorligi va mehnat sohasidagi jamoatchilik nazoratini amalga oshirishini belgilaydi [1]. Mehnat kodeksida esa jamoaviy muzokaralar, jamoa shartnomalari va ijtimoiy sheriklik mexanizmlarida xodimlar vakillarining ishtiroki mustahkamlangan [2]. Mazkur vazifalar kasaba uyushmasi faoliyatini muntazam o'lchash va baholash imkonini beradigan aniq ko'rsatkichlarni shakllantirishni talab qiladi.

Amaliyotda ko'plab hisobotlar tadbirlar soni, ajratilgan mablag'lar, berilgan yo'llanmalar yoki kelib tushgan murojaatlar miqdorini qayd etishga yo'naltiriladi. Bunday ma'lumotlar faoliyat hajmini ko'rsatsa-da, murojaatlarning nechta qismi ijobiy hal etilgani, jamoa shartnomasi majburiyatlari qay darajada bajarilgani, a'zolarning xizmatlardan qoniqishi yoki aniqlangan muammolarning takrorlanishi kamayganini to'liq ifodalamaydi. Shu bois kasaba uyushmalari boshqaruvida KPI va raqamli monitoring tizimidan foydalanish dolzarb hisoblanadi.

ASOSIY QISM

KPI - tashkilotning strategik maqsadlariga erishish darajasini o'lchaydigan asosiy samaradorlik ko'rsatkichidir. Kasaba uyushmasi uchun KPI tizimi uning huquqiy va ijtimoiy missiyasidan kelib chiqishi lozim. Taklif etilayotgan modelda ko'rsatkichlar beshta o'zaro bog'liq blokka ajratiladi: huquqiy himoya; ijtimoiy sheriklik va ijtimoiy-iqtisodiy himoya; a'zolar ishtiroki va qoniqishi; ochiqlik va raqamlashtirish; tashkiliy-resurs samaradorligi.

№	Baholash bloki	Asosiy KPI misollari	Vazn
1	Huquqiy himoya	Ijobiy hal etilgan murojaatlar ulushi; huquqi tiklangan xodimlar soni; jamoatchilik nazorati tavsiyalarining ijrosi.	0,30
2	Ijtimoiy sheriklik va himoya	Jamoa shartnomasi majburiyatlarining bajarilishi; muzokaralar natijasida yaratilgan qo‘shimcha kafolatlar; mehnat muhofazasi choralari.	0,25
3	A’zolar ishtiroki va qoniqishi	Yig‘ilish va so‘rovlarda qatnashish; a’zolik dinamikasi; qoniqish va ishonch indeksi; qayta aloqa tezligi.	0,20
4	Ochiqlik va raqamlashtirish	Hisobotlarning o‘z vaqtida e’lon qilinishi; elektron murojaatlarning kuzatuvchanligi; qarorlar va ma’lumotlarning ochiqligi.	0,15
5	Tashkiliy-resurs samaradorligi	Maqsadli xarajatlar ulushi; tadbirlarning muddatida bajarilishi; xodim va faollar malakasini oshirish qamrovi.	0,10

1-jadval. Kasaba uyushmalari faoliyatini baholash uchun tavsiya etilayotgan KPI bloklari

Ko‘rsatkichlar turli o‘lchov birliklarida ifodalanishi sababli ularni yagona shkala bo‘yicha normallashtirish zarur. Rag‘batlantiruvchi ko‘rsatkichlar uchun $z_i = (x_i - L_i)/(U_i - L_i)$ formulasi qo‘llanadi. Bu yerda x_i - amaldagi natija, L_i - minimal, U_i - maqsadli yoki yuqori mezon. Kamayishi ijobiy hisoblangan ko‘rsatkichlarda, masalan murojaatni ko‘rib chiqish muddati yoki ma’muriy xarajatlar ulushida teskari normallashtirish ishlatiladi. Normallashtirilgan qiymatlar 0 va 1 oralig‘ida bo‘ladi.

Umumiy baho quyidagi ko‘rinishda hisoblanadi: $KUFBI = \Sigma(w_j \times B_j)$, bunda B_j - tegishli blokning normallashtirilgan bahosi, w_j - blok vazni va $\Sigma w_j = 1$. Natijani qulay talqin qilish uchun indeks 100 ga ko‘paytiriladi. 80-100 ball yuqori samaradorlikni, 60-79 ball qoniqarli holatni, 40-59 ball past samaradorlikni, 0-39 ball esa kritik holatni anglatadi. Shu bilan birga, umumiy ball yuqori bo‘lsa ham, mehnat xavfsizligi, moliyaviy intizom yoki xodim huquqlarining buzilishi kabi kritik indikatorlar alohida nazorat qilinishi kerak.

Masalan, shartli tashkilotda huquqiy himoya bloki 0,78, ijtimoiy sheriklik 0,72, a’zolar ishtiroki 0,60, ochiqlik va raqamlashtirish 0,55, tashkiliy-resurs samaradorligi 0,75 deb olinsa, vaznli integral natija 0,696 yoki 69,6 ballni tashkil etadi. Bu umumiy faoliyat qoniqarli ekanini, biroq raqamli ochiqlik va a’zolar ishtiroki bo‘yicha aniq takomillashtirish choralari talab etilishini ko‘rsatadi. Keltirilgan qiymatlar real tashkilot natijalari emas, metodikaning ishlash tartibini namoyish etuvchi shartli misoldir.

Raqamli monitoring paneli KPI tizimining amaliy ishlashini ta’minlaydi. Panelga murojaatlar elektron reyestri, jamoa shartnomasi majburiyatlari ro‘yxati, moliyaviy va ijtimoiy dasturlar ma’lumotlari, mehnat muhofazasi monitoringi hamda a’zolar so‘rovlari integratsiya qilinadi. Har bir ko‘rsatkich uchun ma’lumot manbasi, mas’ul shaxs, hisoblash davriyligi va tasdiqlash tartibi oldindan belgilanadi. Shunda rahbariyat faqat yil yakunidagi hisobotni emas, balki choraklik va zarur hollarda oylik o‘zgarishlarni ham kuzata oladi.

Monitoring natijalarini boshqaruv qarorlariga aylantirishda PDCA siklidan foydalanish maqsadga muvofiq. Rejalashtirish bosqichida maqsadli qiymatlar va risklar belgilanadi; amalga oshirish bosqichida rejalashtirilgan tadbirlar bajariladi; tekshirish bosqichida KPI dinamikasi va a’zolar fikri tahlil qilinadi; takomillashtirish bosqichida esa past ko‘rsatkichlar bo‘yicha mas’ul, muddat, resurs va nazorat shakli ko‘rsatilgan tuzatish rejasi tasdiqlanadi. Bunday yondashuv baholashni oddiy reyting vositasidan uzluksiz boshqaruv mexanizmiga aylantiradi.

Raqamli tizimni joriy etishda ma’lumotlarning ishonchliligi va maxfiyligi muhim ahamiyatga ega. Murojaatchining shaxsiy ma’lumotlari faqat vakolatli xodimlar uchun ochiq bo‘lishi, umumlashtirilgan hisobotlarda esa shaxsni aniqlash imkonini beruvchi ma’lumotlar chiqarib tashlanishi kerak. Ko‘rsatkichlarni sun’iy ravishda yaxshilashga yo‘l qo‘ymaslik uchun boshlang‘ich ma’lumotlarni hujjatlar bilan tasdiqlash va tanlama asosida ichki audit o‘tkazish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kasaba uyushmalari faoliyatini KPI va raqamli monitoring asosida baholash ularning ishini natijaga yo‘naltirish, muammoli yo‘nalishlarni erta aniqlash va resurslarni ustuvor vazifalarga taqsimlash imkonini beradi. Taklif etilgan besh blokli model huquqiy himoya, ijtimoiy sheriklik, a’zolar manfaatlari, ochiqlik va tashkiliy samaradorlikni yagona tizimda uyg‘unlashtiradi.

Birinchidan, kasaba uyushmalari hisobotlarida tadbirlar soni bilan birga ijobiy hal etilgan murojaatlar, huquqi tiklangan xodimlar, jamoa shartnomasi ijrosi va a’zolar qoniqishi kabi natijaviy KPI majburiy aks ettirilishi lozim. Ikkinchi-

dan, boshlang‘ich va hududiy tashkilotlar uchun yagona elektron monitoring paneli ishlab chiqilishi kerak. Uchinchidan, har bir indikatorning manbasi, hisoblash formulasi va mas’ul ijrochisi tasdiqlangan metodik reglamentda belgilanmog‘i zarur. To‘rtinchidan, baholash natijalari “yashil-sariq-to‘q sariq-qizil” boshqaruv holatlariga bog‘lanib, past ko‘rsatkichlar bo‘yicha tuzatish rejasi qabul qilinishi maqsadga muvofiq. Beshinchidan, taklif etilgan ko‘rsatkichlar turli tarmoq va hududlardagi kasaba uyushmalarida pilot sinovdan o‘tkazilib, vaznlar real ma’lumotlar va ekspert baholari asosida aniqlashtirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] O‘zbekiston Respublikasi. “Kasaba uyushmalari to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-588-son, 2019-yil 6-dekabr.

[2] O‘zbekiston Respublikasi. Mehnat kodeksi, O‘RQ-798-son, 2022-yil 28-oktabr.

[3] International Labour Organization. Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention, 1948 (No. 87). Geneva: ILO.

[4] International Labour Organization. Right to Organise and Collective Bargaining Convention, 1949 (No. 98). Geneva: ILO.

[5] Hammer T. H., Wazeter D. L. Dimensions of Local Union Effectiveness. ILR Review, 1993, 46(2), pp. 302–319.

[6] Fiorito J., Jarley P., Delaney J. T. National Union Effectiveness in Organizing: Measures and Influences. ILR Review, 1995, 48(4), pp. 613–635.

[7] Kaplan R. S., Norton D. P. The Balanced Scorecard—Measures that Drive Performance. Harvard Business Review, 1992, 70(1), pp. 71–79.

[8] United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations, 2015.